

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.7

<https://doi.org/10.28925/2311-2409.2024.421>

Вознюк О.,

професор кафедри англійської мови
з методиками викладання у дошкільній та початковій освіті
Житомирського державного університету ім. Івана Франка,
доктор педагогічних наук, професор,
Київ, Україна
alexvoz@ukr.net

ORCID iD 0000-0002-4458-2386

Дубасенюк О.,

професорка кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирського державного університету ім. Івана Франка,
докторка педагогічних наук, професорка,
Київ, Україна
dubasenyuk@ukr.net

ORCID iD 0000-0002-9447-4527

ТРАНСГРЕСІЯ ЯК НАРІЖНИЙ КОНЦЕПТ ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ Й ОСВІТИ

У статті аналізується поняття трансгресії як явища перетину непрохідної межі, що постає наріжним концептом постнекласичної педагогіки й освіти. Показано, що у сфері логіки це явище розкривається в контексті аналізу природи логічних аксіом, які мають непереборний логічний імунітет, тобто не можуть бути ні доведені, ні спростовані. У сучасній фізиці зазначене явище виявляється у феномені корпускулярно-хвильового дуалізму, який має багато екстраполяцій, зокрема в синергетиці, де трансгресія реалізується в теорії критичних явищ. З'ясовано, що зазначене поняття, яке відображає феномен докорінної трансформації процесів нашого світу, застосовується в мистецтві, філософії, психології, педагогіці. У статті робиться спроба екстраполяції феномену трансгресії у сферу конкретних педагогічних практик, пов'язаних із розвивально-формувальними технологіями, які можуть бути застосовані щодо учасників освітнього процесу. Вперше в історії розвитку педагогічної думки феномен трансгресії трактується в контексті педагогічної синергетики, а також розробленої авторами концепції особистості як трансцендентної сутності, що складають головний зміст постнекласичної педагогіки й освіти. Окреслено поняття особистості як унікального суб'єкта, що володіє свідомістю, свободою та постає творчою істотою. Зазначено, що людина реалізує самосвідомість (свободу) у триадний спосіб: 1) у процесі фазових граничних станів (які вивчаються синергетикою в контексті теорії критичних станів), що передбачає зміну певного психофізіологічного, психоментального, психоемоційного стану; 2) за допомогою трансценденції / рефлексії як психоментального виходу (трансгресії) людської істоти за просторово-часові межі буття; 3) завдяки інтеграції будь-яких протилежностей в акті творчого мислення, внаслідок чого досягається нейтральний стан, вільний від дуального принципу причинно-наслідкової залежності: у такому стані людська істота звільняється від впливів середовища, стає неадаптивною, надситуативною, внутрішньо мотивованою, неза-

лежною від зовнішніх мотиваційних чинників креативним початком, що творить заради самого процесу творчості, подібно до мистецької сфери, де митець творить у контексті принципу «мистецтво заради мистецтва».

Ключові слова: дипластія, педагогічна парадоксологія, постнекласична педагогіка й освіта, самодетермінація, свідомість, свобода, творчість, трансгресія, трансценденція.

© Вознюк О., Дубасенюк О., 2024

© Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024

Вступ. Аналіз сучасної соціокультурної ситуації в нашій країні та світі засвідчує про те, що людська цивілізація зазнає істотних змін у багатьох сферах свого існування. Більш того, сучасне людство входить до якісно нового соціально-економічного, духовно-культурного, науково-пізнавального етапу свого розвитку, коли наукові відкриття здебільшого робляться на стиках наукових напрямів на основі широкого впровадження міждисциплінарних досліджень у царину науки як форми суспільної свідомості. За таких умов долаються межі між буттям і небуттям, можливим і неможливим, сутністю і явищем, актуальним і потенційним, дійсним і розумним, абсолютним і відносним, між етичним та естетичним ідеалами... на рівні філософської рефлексії зазначений процес отримав назву *трансгресії*.

Трансгресія (трансгрес) у межах некласичної філософії розуміється як «феномен переходу непрохідного кордону», який людина здатна долати у контексті рефлексивної діяльності. Такий акт трансгресії передбачає порушення, зміщення та стирання встановлених меж між явищами, предметами та цінностями.

Моріс Бланшо визначав трансгресію як «подолання непереборної межі», що виражається у площині різних наукових дисциплін. Наприклад, у сфері логіки цей феномен фіксується у контексті аналізу природи логічних аксіом, які мають непереборний логічний імунітет, тобто їх неможливо ні довести, ані спростувати. Теорема К. Геделя про неповноту будь-яких теоретико-логічних побудов транслює логічний статус феномену трансгресії у сферу математичної теорії множин. У сучасній фізиці цей феномен виявляється у явищі корпускулярно-хвильового дуалізму, що має безліч екстраполяцій, зокрема у синергетиці, де трансгресія реалізується / вивчається у теорії критичних явищ (Бех І. Д., Вознюк О. В., 2003; Вознюк О. В., Грабар І. Г., Грабар Т. П., 2008).

Мета статті. Відповідно актуальною є екстраполяція зазначеного феномену у сфері педагогічних практик у контексті постнекласичної

педагогіки й освіти, що й постає метою нашого дослідження.

Аналіз сучасних досліджень. Значимо, що у класичній філософській традиції трансгресія отримала концептуалізацію на основі аналізу феномену меж між буттям і небуттям, іманентним та трансцендентним, ноуменальним та феноменальним (І. Кант), коли виявляється питання про вихід за межі соціального буття, що дозволяє досягти рефлексивної позиції стороннього спостерігача (Г. Гегель), піднятися за межі буденних норм поведінки (М. Гайдеггер).

У філософії постмодернізму (Ж. Батай, М. Бланшо, Ж. Бодріяр, Ж. Дельоз, Р. Жирар, М. Фуко та ін.) феномен трансгресії як важливий конструкт *постнекласичної педагогіки й освіти* отримав певне концептуальне поглиблення, у тому числі у контексті *процедури подолання асиметрій категоріальних опозицій мови філософії та науки в цілому*, таких як «внутрішнє–зовнішнє», «матеріальне–ідеальне», «суб'єктивно–об'єктивне», «світло–темрява», «добро–зло» та ін. Така постнекласична парадигма передбачає реконструкцію / відновлення витокового інтегрального прамовного докласичного рівня пізнання та освоєння світу людиною. Наведена когнітивна парадигма передбачає таку пізнавальну ситуацію, коли гармонійним чином взаємодіють різні філософські дискурси (герменевтичний, екзистенціалістичний, феноменологічний, психоаналітичний, граматилогічний, семасіологічний, деконструктивістський та ін.), а сам постмодерн фокусується на вивченні «амбівалентностей», «дуальностей», на з'ясуванні меж контрольованої точності, на дослідженні конфліктів та критичних / граничних (синергетичних, біфуркаційних) явищ, на розробці теорії катастроф у контексті спонтанних порушень симетрії тощо. За таких умов, як зазначав Ж. Ліотар, реконструюється / змінюється статус самого знання та архітекτονіки мислення, яке трансформується у парадоксальне, багатозначне, «сутінкове», інтегральне, синергетичне. Це, у свою чергу, передбачає анігіляцію бінарних опозицій / дихотомій

мови, коли протиріччя між їх елементами змінюється в дещо третє, що відповідає головному завданню постмодернізму — деконструкції як процедури подолання асиметрії категоріальних опозицій людської комунікації (Ж. Дерріда). Таке мислення, прихильниками якого постають Ж. Дерріда, Ж-Ф. Ліотар, Ж. Бодріяр, Р. Рорті, П. Феєрабенд, Р. Гаше, О. Марквард та ін., називають постмодерністським (Лук'янець В. С., 2006).

Феномен трансгресії зазнав багато спроб екстраполяції в різні предметні сфери. Так, можна говорити про застосування зазначеного феномену в сучасних дослідженнях в Україні — в мистецтві (Нуконенко Р., 2020; Буцикіна Є. О., 2014), філософії (Лисоколенко Т., 2022; Лук'янець В. С., 2006), психології (Бех І. Д., 2012), педагогіці / освітології (Александров Д., 2018), соціології (Яровицька Н., Касинюк Л., 2018), у контексті гендерної проблематики й кіберфемінізму (Повторєва С. М., Чурсинова О. Ю., 2020) та ін.

У педагогічній сфері зазначений феномен в Україні застосовується головним чином у контексті аналізу соціально-педагогічного середовища та інституту освіти, який зазнає значних змін, що виявилось у розробці поняття «трансгресія інституту освіти», зустрічається з серйозними викликами сьогодення та потребує докорінної трансформації (Александров Д., 2018).

За кордоном вивчення зазначеного феномену також пов'язано із аналізом актів трансгресії стосовно усталених соціальних норм / традицій у контексті формування в учасників освітнього процесу критичного мислення, досягнення свободи тощо (Hooks B., 1994; Abbot S., 2017).

При цьому розвиток зазначеного напрямку є розвитком так званої *постнекласичної парадигми сучасної педагогіки та освіти*. Згідно з *універсальною парадигмою розвитку* (Вознюк О. В., Дубасенюк О. А., 2009) постнекласична наука є третьою стадією розвитку науки як форми суспільної свідомості, яка у своєму розвитку проходить три еволюційні стадії: докласичну, класичну та постнекласичну.

Генезу терміна «постнекласична педагогіка й освіта» можна прослідкувати протягом останніх 20–25 років на теренах як української (Вознюк О. В., 2015, 2016, 2017; Євтух М., Пелєх Ю., Матвійчук А., 2015), так і зарубіжної педагогіки й освіти (Mielkov I., 2020; Manasia L., 2016; Sanetra V., Małodobry Z., 2022).

При цьому постнекласична педагогіка й освіта відображає прагнення сучасних науковців-педагогів створити загальну сфе-

ру сучасних науково-педагогічних розвідок, що стосуються новітніх ефективних освітніх стратегій формування й розвитку людини як гармонійної особистості. Феномен трансгресії є одним із аспектів формування зазначених освітніх стратегій.

У зв'язку з цим важливим є екстраполяція феномену трансгресії у *сферу конкретних педагогічних практик, пов'язаних із розвивально-формувальними процедурами та технологіями, які можна використовувати у процесі навчання й розвитку учасників освітнього процесу*.

Виклад основного матеріалу. Педагогічний аспект зазначеного феномену у ракурсі постнекласичної педагогіки й освіти можна розкрити у контексті головної мети розвитку людини. На думку деяких дослідників (Бех І. Д., 2012), головною метою розвитку людини, а отже, освітньої галузі, виступає людська особистість — самодостатня, вільна й унікальна сутність, що володіє свідомістю / самосвідомістю.

Зазначимо, що самосвідомість людини, яка виступає фундаментальною цінністю як окремої людини, так і суспільства в цілому, і якій має належати провідна роль у системі антропологічного філософського та педагогічного знання, постає як принципово парадоксальний феномен, оскільки він інтегрує два протилежні початки:

1) усвідомлення людиною чогось зовнішнього стосовно себе як об'єкта свідомості / мислення;

2) усвідомлення людською істотою самої себе як суб'єкта свідомості / мислення (коли свідомість перетворюється на самосвідомість).

На відміну від тварини, людина, яка володіє самосвідомістю, здатна долати залежність від навколишнього середовища і, таким чином, позбутися долі біоробота.

У цьому сенсі самосвідомість є метою людського розвитку, оскільки за допомогою самосвідомості людина через механізми рефлексії усвідомлює себе, тим самим досягаючи «надситуативності» та самодостатності й індетермінізму, звільняючись з детерміністського «полону» актуальної реальності.

При цьому самосвідомість, що наділяє людину свободою як найвищою цінністю людського буття, виступає найбільш загадковою сутністю сучасної науки. Наші дослідження феномену самосвідомості дозволяють дійти висновку, що людина реалізує самосвідомість (свободу) у тріадний спосіб:

1) у процесі фазових граничних станів (які вивчаються синергетикою в контексті теорії

критичних станів), що передбачає зміну певного психофізіологічного, психоментального, психоемоційного стану;

2) за допомогою трансценденції / рефлексії як психоментального виходу (*трансгресії*) людської істоти за просторово-часові рамки буття (цей процес реалізується як у сфері релігійної / ірраціональної свідомості, так і в процесі раціонального абстрактно-логічного освоєння світу людиною, яка виявляє функцію аналітичного прогнозування майбутнього) (див. нашу концепцію особистості як трансцендентальної сутності (Рибалка В. В., 2015, с. 679–696));

3) завдяки поєднанню / єдності будь-яких протилежностей в акті творчого мислення, внаслідок чого досягається нейтральний стан, вільний від дуального принципу причинно-наслідкової залежності; у такому нейтральному стані людська істота звільняється від дії мотивів, стає неадаптивною, надситуативною, внутрішньо мотивованою, незалежною від зовнішніх мотиваційних чинників, що творить заради самого процесу творчості (Климчук В. О., 2003; Deci E., & Ryan M., 1985; Ryan R., & Deci E., 2018, 2020), подібно до мистецької сфери, де митець творить у контексті принципу «мистецтво заради мистецтва».

Наведені три шляхи актуалізації самосвідомості людини фіксують загальний момент, коли досягнення свободи / самосвідомості виявляє процес приведення протилежностей до єдності:

— у сфері теорії критичних станів єдність протилежностей фіксується в момент переходу системи з одного стану в інший, інтегруючи в точці переходу попередній і наступний стани;

— процес трансценденції також передбачає єдність протилежностей внаслідок поєднання полярних станів людини (асоціативного та дисоціативного), тобто станів актуального та потенційного, «тут і тепер» і «поза тут і тепер».

У зазначеному нейтральному стані можливі як феномен ідеального, так і сприйняття людиною реальності у всій її метаморфозній та суперечливій сукупності, що дозволяє людській істоті досягти самосвідомості та сформувати / актуалізувати особистість як унікальну, самодостатню та тотожну тільки собі сутність. Цей акт можна назвати *актом самореференції*, що є властивим Абсолюту, коли Він визначає Самого Себе, що ілюструється запитанням: «Хто Ти? — Я є Той, хто Я є».

Зазначимо, що стан єдності протилежностей виступає як сутністю самосвідомості, так і механізмом актуалізації істини «як єдності протилежностей» (С. Б. Церетелі), яка виявляє парадоксальний зміст і на рівні педагогічної

теорії реалізується у заснованому автором новому напрямі педагогіки — *педагогічній парадоксології* (Вознюк О. В., 2014, 2015).

Основним об'єктом педагогічної парадоксології є *творче парадоксальне мислення*, розвиток якого досягається на шляху творчої діяльності щодо розв'язання творчих (нетривіальних, парадоксальних) завдань. Завдяки цьому учні, студенти занурюються у сферу невизначеності, парадоксальності, багатозначності, через що реальність відкривається людині як багатогранна, поліфонічна сутність.

При цьому відзначимо, що парадоксальність виступає нейтральним феноменом, характерним для творчих / геніальних людей, які відрізняються амбівалентністю своєї психоментальної організації (Collins M. A., Amabile T. M., 1999; Csikszentmihalyi M., 1996; Eysenck H. J., 1995).

Зазначена парадоксальна двоїстість як принцип організації свідомості людини виявляється у формі *дипластії* («операційної інтеграції», парадоксально-багатозначному мисленні, енантіосемії як парадоксальної двоїстості смислів) — фундаментальній здатності людини інтегрувати протилежності – логіко-смислові категорії, емоційно-поведінкові, психоментальні, психофізіологічні стани. Прикладом дипластії може бути лінгвістична структура — *оксиморон* («геніальна тупість», «живий небіжчик», «сильна слабкість», «прекрасний злочин» тощо) (Вознюк О. В., Дубасенюк О. А., 2009). Зазначимо, що саме у сфері дипластії реалізується *ідеальне* як найзагадковіший феномен науки, який виступає матеріальною основою мислення та свідомості людини.

Висновки. Трансгресія як феномен переходу непрохідного кордону в царині педагогіки реалізується в педагогічній синергетиці, а також в концепції особистості як трансцендентальної сутності, що складають головний зміст постнекласичної педагогіки й освіти.

Одним із парадигмальних наслідків впровадження синергетичного підходу в освітню галузь є нова постановка освітньої мети — формування й розвиток гармонійної творчої самодетермінованої особистості, здатної керувати своїм розвитком. Такий підхід звільняє освітньо-педагогічний простір від штампів та однолінійності, виявляючи багатомірність гіпотез і теорій, їх поліфункціональний характер, створюючи умови для розробки стратегій та інструментів формування творчих здібностей, що здійснюється у феноменологічній площині «*точок біфуркації*», які у контексті науково-синергетичної теорії знаходять втілення

у феномені трансгресії. При цьому саме в точках біфуркації як альтернативних розв'язок розвитку людини, що виявляє імовірнісний характер, створюються сприятливі умови для вивчення та моделювання різних освітніх ситуацій, для вибудовування разом із учнівською молоддю творчих шляхів їх розвитку, пошуку пояснення механізмів творчості як створення принципово нового.

Щодо концепції особистості як трансцендентальної сутності, то у цій концепції також виявляється феномен трансгресії як акт переборення людиною своєї феноменологічної природи через долання кордону соціоприродної реальності завдяки саморозвитку, самовдосконаленню, самодетермінації, які постають характеристиками особистості — вільної самодетермінантної сутності.

ДЖЕРЕЛА

1. Александров Д. Quo vadis?: трансгресія сучасного інституту освіти. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: педагогіка. 2018. № 1(20). С. 12–16.
2. Бех І. Д., Вознюк О. В. Людське «Я» як самодетермінована сутність / Синергетика: процеси самоорганізації технічних, технологічних та соціальних систем : матеріали Першої Всеукр. наук. конф.; ред. І. Г. Грабар. Житомир, 17–18 черв. 2003 р. С. 93–96. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/26451/>
3. Бех І. Д. Рефлексія як чинник саморозвитку особистості. *Педагогічна і психологічна наука в Україні* : зб. наук. праць : в 5 т. Т. 1 : Загальна педагогіка та філософія освіти. К. : Педагогічна думка, 2012. С. 191–202.
4. Буцикіна Є. О. Трансгресія в мистецтві: досвід естетичного аналізу. *Гуманітарні студії. Збірник наукових праць*. Випуск 23. К. : ВПЦ «Київський університет», 2014. С. 3–11.
5. Вознюк О. В., Грабар І. Г., Грабар Т. П. Аналіз та синтез критичних явищ і кількісне моделювання їх кінетики з позиції двомірного скейлінгу точок біфуркації. *Збірник наукових праць ЖВІ НАУ*. Випуск 1. 2008. С. 24–33. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/22804/>
6. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4073/>
7. Вознюк О. В. Постнекласичний етап розвитку освіти і педагогіки / Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта для сталого розвитку: міжконтинентальний діалог інтелектуалів». К. : Ун-т ім. Б. Гринченка, 2015. С. 49–58.
8. Вознюк О. В. Постнекласична педагогіка як потужний ресурс професійної освіти. *Професійна підготовка фахівців: креативний підхід* : монографія; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2017. С. 28–71. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/26372/>
9. Вознюк О. В. Нова постнекласична парадигма мистецької освіти. *Актуальні питання мистецької педагогіки* : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький ТОВ Поліграфіст, 2016. Вип. 5. С. 8–14. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21003/>
10. Вознюк О. В. Парадоксоведення навчальна дисципліна нової освітньої парадигми. *Наукові записки Малої академії наук України. Збірник наукових праць*. Серія: Педагогічні науки. 2014. № 6. С. 44–62. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20964/>
11. Вознюк О. В. Педагогічна парадоксологія та її креативний потенціал. *Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки*. 2015. № 10. С. 67–74. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/26455/>
12. Євтух М., Пелех Ю., Матвійчук А. Постнекласична педагогіка: філософсько-методологічне осмислення наукового концепту. *Освіта для сучасності — Edukacja dla wspolczesnosci* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Т. 1. С. 104–117.
13. Климчук В. О. Розвиток внутрішньої мотивації. Синергетика: процеси самоорганізації технічних, технологічних та соціальних систем : матеріали Першої Всеукраїнської наукової конференції / ред. І. Г. Грабар. Житомир, 2003. С. 75–78.
14. Лисоколенко Т. Феномен трансгресії у фокусі філософської рефлексії. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. Серія «Філософія. Педагогіка». 2022. № 1(2). С. 6–10.
15. Лук'янець В. С. Фундаментальна наука і науковий світогляд у перспективі XXI сторіччя. *Філософська думка*. 2006. № 3. С. 3–25.
16. Нуконенко Р. Трансгресія художніх форм в сучасному українському пластичному театрі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2020. № 2. С. 301–305.
17. Повторева С. М., Чурсинова О. Ю. Трансгресія і пошуки ідентичності в контексті гендерної проблематики і кіберфемінізму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Філософія. Філософські перипетії». 2020. Т. 62. С. 33–46.
18. Рибалка В. В. Теорії особистості вітчизняної філософії, психології та педагогіки: посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 872 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20492/>

19. Яровицька Н., Касинюк Л. Остання людина як трансгресія до надлюдини. *Вісник Львівського університету*. Серія «Філософсько-політологічні студії». 2018. № 17. С. 103–108.
20. Abbot S. Book Review of Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom. *International Journal for Students as Partners*, 2017, No. 1(2), 129–130. DOI: 10.15173/ijpsap.v1i2.3230
21. Collins M. A., Amabile T. M. Motivation and Creativity. Edited by R. J. Sternberg. In *Handbook of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press. 1999. Pp. 297–312.
22. Csikszentmihalyi M. Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention. New York: HarperCollins, 1996. 387 p.
23. Deci E. L., & Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. Berlin: Springer Science & Business Media. 1985. DOI: 10.1007/978-1-4899-2271-7
24. Eysenck, H. J. Creativity as a product of intelligence and personality. In D. H. Saklofske & M. Zeidner (Eds.), *International Handbook of Personality and Intelligence*, 1995, 231–247. Plenum Press. DOI: 10.1007/978-1-4757-5571-8_12
25. Hooks B. Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom. New York, NY: Routledge, 1994. <https://academictrap.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/03/bell-hooks-teaching-to-transgress.pdf>
26. Manasia L. From Community to Individual. Re-Thinking Photovoice Methodology for Education Research. Edu World 7th International Conference, *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*, 2016, No. 555, 450–459, doi: 10.15405/epsbs.2017.05.02.55
27. Mielkov I. Higher Education under the Conditions of Complexity and Uncertainty of the World: Post-non-classical Development Strategies and Personal Dimension. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2020, No. (9), 62–77, doi:10.31874/2520-6702-2020-9-1-62-77
28. Ryan R., & Deci E. Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. Guilford Press. 2018.
29. Ryan R. M., & Deci E. L. Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*. 2000, No. 55(1), 68–78, doi: 10.1037/0003-066X.55.1.68
30. Sanetra B., & Małodobry Z. Toward a Postclassical Paradigm for the Education of the Future. *Futurity Education*. 2022, No. 2(1). 14–21. URL: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.20>

REFERENCES

1. Aleksandrov, D. (2018). Quo vadis?: transhresia suchasnoho instytutu osvity [Quo vadis?: transgression of the modern institute of education]. *Scientific Bulletin of the Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 1 (20), pp. 12–16 [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D., & Vozniuk, O. V. (2003). Liudske «Ya» yak samodeterminovana sutnist [Human “I” as a Self-Determined Entity]. Ed. I. H. Grabar, *Synergetics: Processes of Self-Organization of Technical, Technological and Social Systems: materials of the 1st All-Ukrainian scientific conference*, Zhytomyr, June 17–18, Zhytomyr, pp. 93–96 [in Ukrainian].
3. Bekh, I. D. (2012). Refleksiiia yak chynnyk samorozvytku osobystosti [Reflection as a factor of self-development of personality]. *Pedahohichna i psykhologichna nauka v Ukraini: zb. nauk. prats: v 5 t, T. 1*, Kyiv: Pedahohichna dumka, 191–202 [in Ukrainian].
4. Butsykina, Ye. O. (2014). Transhresia v mystetstvi: dosvid estetychnoho analizu [Transgression in Art: Experience of aesthetic analysis]. *Humanities Studies*, Collection of scientific works, Vypusk 23, Kyiv: VPTs «Kyivskiyi universytet», pp. 3–11 [in Ukrainian].
5. Vozniuk, O. V., Hrabar, I. H., & Hrabar, T. P. (2008). Analiz ta syntezy krytychnykh yavlyshch i kilkisne modeliuvannya yikh kinetyky z pozytsii dvomirnoho skeilinhu tochok bifurkatsii [Analysis and synthesis of critical phenomena and quantitative modeling of their kinetics from the standpoint of two-dimensional scaling of bifurcation points]. *Zbirnyk naukovykh prats ZhVI NAU*, Vypusk 1, pp. 24–33 [in Ukrainian].
6. Voznyuk, O. V., & Dubaseniuk, O. A. (2009). Tsiliovii oriientyry rozvytku osobystosti u systemi osvity: intehratyvnyi pidkhid [Target Orientations of Personality Development in the Education System: An integrative approach]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 684 p. [in Ukrainian].
7. Voznyuk, O. V. (2015). Postneklasychnyi etap rozvytku osvity i pedahohiky. [The Post-Nonclassical Stage of the Development of Education and Pedagogy]. *Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Education for Sustainable Development: Intercontinental Dialogue of Intellectuals»*, Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University, pp. 49–58 [in Ukrainian].
8. Voznyuk, O. V. (2017). Postneklasychna pedahohika yak potuzhnyi resurs profesiinoi osvity [Post-Classical Pedagogy as a Powerful Resource of Professional Education]. Edited by O. A. Dubaseniuk, *Profesiina pidhotovka fakhivtsiv: kreatyvnyi pidkhid*, Zhytomyr: Vyd-vo Yevenok O. O., pp. 28–71 [in Ukrainian]. <http://eprints.zu.edu.ua/26372/>

9. Voznyuk, O. V. (2016). Nova postneklasychna paradyhma mystetskoï osvity [New Post-non-classical Paradigm of Art Education]. Aktualni pytannia mystetskoï pedahohiky: zb. nauk. prats, hol. red. I. M. Shorobura, Khmelnytskyi, TOV Polihrafist, Vyp. 5, pp. 8–14 [in Ukrainian].
10. Voznyuk, O. V. (2014). Paradoxovedennia navchalna dystsyplina novoi osvitnoi paradyhmy [Paradoxology is an educational discipline of the new educational paradigm]. *Naukovi zapysky Maloi akademii nauk Ukrainy, zbirnyk naukovykh prats, Serii: Pedahohichni nauky*, 6, pp. 44–62 [in Ukrainian].
11. Voznyuk, O. V. (2015). Pedahohichna paradoksolohiia ta yii kreatyvnyi potentsial [Pedagogical Paradoxology and Its Creative Potential]. *Kreatyvna pedahohika, nauk.-metod. Zhurnal Akademii mizhnarodnoho spivrobotnytstva z kreatyvnoi pedahohiky [Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy]*, № 10, pp. 67–74 [in Ukrainian].
12. Yevtukh, M., Pelekh Yu., & Matviichuk, A. (2015). Postneklasychna pedahohika: filosofsko-metodolohichne osmyslennia naukovoï kontseptu [Post-Nonclassical Pedagogy: Philosophical and methodological understanding of the scientific concept]. *Osvita dlia suchasnosti — Edukacija dla wspolczesnosci: zb. nauk. prats*, Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, T. 1, pp. 104–117 [in Ukrainian].
13. Klymchuk, V. O. (2003). Rozvytok vnutrishnoi motyvatsii [Development of Internal Motivation]. *Synerhetyka: protsesy samoorganizatsii tekhnichnykh, tekhnolohichnykh ta sotsialnykh system: materialy pershoi vseukrainskoï naukovoï konferentsii, Zhytomyr*, pp. 75–78 [in Ukrainian].
14. Lysokolenko, T. (2022). Fenomen transhresii u fokusi filosofskoï refleksii [The Phenomenon of Transgression in the Focus of Philosophical Reflection]. *Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education "Philosophy. Pedagogy", Series: Philosophy. Pedagogy, 1(2)*, pp. 6–10 [in Ukrainian].
15. Lukianets, V. S. (2006). Fundamentalna nauka i naukovyi svitohliad u perspektyvi XXI storichchia [Fundamental science and scientific outlook in the perspective of the 21st century]. *Filosofska dumka*, 3, pp. 3–25 [in Ukrainian].
16. Nukonenko, R. (2020). Transhresiiia khudozhnykh form v suchasnomu ukrainskomu plastychnomu teatri [Transgression of Art Forms in Modern Ukrainian Plastic Theater]. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management Herald*, 2, 301–305 [in Ukrainian].
17. Povtoreva, S. M., & Chursynova, O. Yu. (2020). Transhresiiia i poshuky identychnosti v konteksti hendernoi problematyky i kiberfeminizmu [Transgression and the Search for Identity in the Context of Gender Issues and Cyberfeminism]. *Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Philosophy. Philosophical Peripeteias"*, T. 62, pp. 33–46 [in Ukrainian].
18. Rybalka, V. V. (2015). Teorii osobystosti vitchyznianoï filosofii, psykholohii ta pedahohiky [Personality Theories of Domestic Philosophy, Psychology and Pedagogy]. *Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka*, 872 p. [in Russian].
19. Yarovytska, N., & Kasyniuk, L. (2018). «Ostannia liudyna» yak transhresiiia do nadliudyny [“The Last” Man as Transgression to “Overman”]. *Bulletin of Lviv University, Series Philosophical and Political Studies*, 17, pp. 103–108 [in Ukrainian].
20. Abbot, S. (2017). Book Review of Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom. *International Journal for Students as Partners*, 1 (2), 129–130 [in English].
<https://doi.org/10.15173/ijpsap.v1i2.3230>
21. Collins, M. A., Amabile, T.M. (1999). Motivation and Creativity. Edited by R. J. Sternberg. In *Handbook of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 297–312 [in English].
22. Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: HarperCollins, 387 p. [in English].
23. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. Berlin: Springer Science & Business Media [in English].
<https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7>
24. Eysenck, H. J. (1995). Creativity as a Product of Intelligence and Personality. D. H. Saklofske & M. Zeidner (Eds.), In *International Handbook of Personality and Intelligence* (pp. 231–247), Plenum Press [in English].
https://doi.org/10.1007/978-1-4757-5571-8_12
25. Hooks, B. (1994). *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*. New York, NY: Routledge [in English].
<https://academictrap.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/03/bell-hooks-teaching-to-transgress.pdf>
26. Manasia, L. (2016). From Community to Individual. Re-Thinking Photovoice Methodology for Education Research. *Edu World 7th International Conference, The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*, 55, 450–459 [in English].
<https://doi.org/10.15405/epsbs.2017.05.02.55>
27. Mielkov, I. (2020). Higher Education under the Conditions of Complexity and Uncertainty of the World: Post-non-classical Development Strategies and Personal Dimension. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, (9), 62–77 [in English].
<https://doi.org/10.31874/2520-6702-2020-9-1-62-77>

28. Ryan, R., & Deci, E. (2018). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. Guilford Press [in English].
29. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78 [in English].
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
30. Sanetra, B., & Małodobry, Z. (2022). Toward a Postclassical Paradigm for the Education of the Future. *Futurity Education*, 2(1), 14–21 [in English].
<https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.20>

Voznyuk O., Dubasenyuk O.

TRANSGRESSION AS AN OUTSTANDING CONCEPT OF POST-NONCLASSICAL PEDAGOGY AND EDUCATION

The article analyses the concept of transgression as a phenomenon of crossing an impassable border, which appears as a cornerstone concept of post-nonclassical pedagogy and education. It is shown that in the field of logic, this phenomenon is revealed in the context of the analysis of the nature of logical axioms, which have irresistible logical immunity, that is, they can neither be proven nor disproved. In modern physics, this phenomenon is manifested in the phenomenon of corpuscular-wave dualism, which has many extrapolations, in particular in synergetics, where transgression is realised in the theory of critical phenomena. It was found that this concept, which reflects the phenomenon of fundamental transformation of the processes of our world, is used in art, philosophy, psychology, and pedagogy. The article attempts to extrapolate the phenomenon of transgression into the sphere of specific pedagogical practices related to developmental and formative technologies that can be applied to participants in the educational process. For the first time in the history of the development of pedagogical thought, the phenomenon of transgression is interpreted in the context of pedagogical synergy, as well as the concept of the personality as a transcendent entity developed by the authors, which make up the main content of post-nonclassical pedagogy and education. The concept of the personality as a unique subject that possesses consciousness, freedom and appears as a creative being is outlined. It is noted that a person realizes self-awareness (freedom) in a triadic way: 1) in the process of phase limit states (which are studied by synergy in the context of the theory of critical states), which involves a change in a certain psychophysiological, psychomental, psychoemotional state, 2) with the help of transcendence/reflection as psychomental passing (transgression) of a human being beyond the space-time limits of being, 3) due to the integration of any opposites in the act of creative thinking, as a result of which a neutral state is achieved, free from the dual principle of cause-and-effect dependence; in such a state, the human being is freed from the influences of the environment, becomes non-adaptive, super-situational, internally motivated, independent of external motivational factors, a creative entity that creates for the sake of the creative process itself, similar to the artistic sphere, where the artist creates in the context of the principle "art for the sake of art".

Keywords: *displastia, pedagogical paradoxology, post-non-classical pedagogy and education, self-determination, consciousness, freedom, art, transgression, transcendence.*

*Стаття надійшла до редакції: 11.10.2024 р.
Прийнято до друку: 25.10.2024 р.*